

всіх запланованих заходів з управління ризиками; недофінансування реалізації затверджених заходів, або порушення в термінах фінансування; достатніми знання, навички та досвід в осіб, які здійснювали заходи; випадки витоку конфіденційної інформації, яка стосувалась прийнятих заходів; випадки відкритої або прихованої протидії здійсненню прийнятих заходів зі сторони певних власників (акціонерів), працівників або зовнішніх суб'єктів тощо. Якщо ці аспекти не врахувати і не виявити реальних причин неефективності заходів з управління ризиками, то можна в майбутньому прийняти в аналогічній ризиковій ситуації неправильне рішення, ґрунтуючись на попередньому негативному досвіді.

Висновки. Отже, здійснення аналізу ефективності управління ризиками взаємовідносин промислового підприємства з суб'єктами внутрішнього та зовнішнього середовища, за запропонованими нами показниками, дасть змогу менеджерам вчасно виявляти недоліки в управлінні цими ризиками та оперативно їх усувати.

Література

1. Брегін Н.А. Механізм оцінки й управління фінансовими ризиками підприємств: монографія / Н.А. Брегін, І.Г. Брітченко. – Донецьк : ДонДУЕТ ім. М.Туган-Барановського, 2004. – 172 с.
2. Вітлінський В.В. Ризикологія в економіці та підприємстві : [монографія] / В.В. Вітлінський, Г.І. Великоіваненко. – К. : КНЕУ, 2004. – 480 с.
3. Герасимчук В.Г. Управління ризиками в іноземному венчурному фінансуванні інноваційних проєктів / В.Г. Герасимчук, О.В. Школьна // Проблеми економіки та управління: Вісник Національного університету „Львівська політехніка”. – 2008. – № 628. – С. 424-429.
4. Загородній А.Г. Ризики аудиторської діяльності: методика виявлення й оцінювання : [монографія] / А.Г. Загородній, Л.М. Пилипенко. – Львів : ЗУКЦ, 2010. – 232 с.
5. Маркіна І.А. Методологічні питання ефективності управління / І.А. Маркіна // Фінанси України. – 2000. – № 6. – С. 24-32.
6. Мороз О.В. Оптиміальне управління економічними системами в умовах невизначеності та ризику : [монографія] / О.В. Мороз, А.В. Матвійчук. – Вінниця : УНІВЕРСУМ-Вінниця, 2003. – 177с.
7. Подольчак Н.Ю. Проблеми оцінювання та регулювання соціально-економічної ефективності систем менеджменту машинобудівних підприємств : [монографія] / Н.Ю. Подольчак. – Львів : Видавництво Національного університету «Львівська політехніка», 2010. – 340 с.

Надійшла 17.08.2011

УДК 650.18

М. О. ЛЕВЧЕНКО

Хмельницький національний університет

ФАКТОРИ ВИЗНАЧЕННЯ ВНУТРІШНЬОГО ТА ЗОВНІШНЬОГО РИЗИКІВ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА

Встановлено фактори визначення зовнішнього і внутрішнього ризиків діяльності підприємства, проведено їх класифікацію.

Established factors determining internal and external risks of the company, held their classification.

Ключові слова: зовнішні ризики, внутрішні ризики, діяльність підприємства, класифікація факторів.

Вступ. У сучасній економіці керувати підприємством доводиться в умовах невизначеності та ризику. До невизначеності й конфліктності призводять негаразди як по горизонталі, так і по вертикалі управління, суперечності та конфлікти як у внутрішньому, так і в зовнішньому середовищах підприємства.

За своєю природою жодна підприємницька діяльність не може бути абсолютно безризиковою. Ризики стають невід'ємною частиною господарського механізму підприємства, оскільки значною мірою впливають на фінансові результати господарської діяльності і спричиняють виникнення потреби у створенні відповідних механізмів управління ними.

Одночасно зі зростанням масштабів підприємства, розширенням сфер його діяльності зростає і перелік можливих ризиків здійснення даної діяльності. Саме тому чи не головною проблемою сучасного управлінського персоналу підприємств є проведення оцінки всіх можливих ризиків і загроз його діяльності для того, щоб забезпечити від них підприємство в майбутньому.

Мета дослідження. Встановити головні чинники впливу на визначення ризиків діяльності підприємств та здійснити їх класифікацію.

Аналіз літературних джерел з даної тематики. Проблема визначення факторів, що впливають на визначення ризику діяльності підприємств приділяли увагу вітчизняні та зарубіжні вчені та спеціалісти: Альгін А. П., Балабанов І. Т., Паляниця В., Клименко С. М., Дуброва О. С., Вітлінський В. В., Верченко П. І., Лук'янова В. В. та інші. Проте в науковій літературі фактично не приділяється увага дослідженню

факторів визначення ризиків діяльності підприємств.

Постановка завдання. На сьогодні багатьма науковцями проводяться різномасштабні дослідження стосовно ризиковості діяльності підприємств. Напрями даних досліджень досить різні, однак, в цілому, вони зводяться до виявлення та оцінки факторів появи і рівня ризиків, власне ризиків діяльності та до пошуку шляхів і способів зниження ризиковості роботи підприємства.

Так, Лук'янова В. В. у своїй праці головну увагу приділяє виділенню факторів впливу на рівень ризику діяльності підприємства на різних рівнях та встановленню джерел їх оцінки. В. Паляниця основну увагу приділяє факторів і джерел ризиків діяльності підприємств. Ряд науковців, зокрема Вітлінський В. В., Великоіваненко Г. І. провели досить масштабні дослідження чинників ризику діяльності підприємств, видів самих ризиків та методів їх оцінки. Крім того, дані науковці навіть дослідили сприйняття ризику на рівні суб'єкта прийняття рішення, однак вони не приділили уваги визначенню факторів впливу на визначення і оцінку ризику суб'єктом. Тарануха О. М. у своєму дослідженні також наголошує на необхідності вивчення сприйняття ризику суб'єктами прийняття рішення, однак у роботі більше схиляється до вивчення характеристик особистості таких суб'єктів. Отже, на сьогодні день фактично не приділяється увага наукових кіл до виділення факторів впливу на визначення ризиків діяльності підприємства. Саме тому вважаємо за потрібне дослідити та класифікувати ці фактори.

Результати дослідження. Ризики по-різному впливають на діяльність підприємства (або його окремі процеси/проекти). Впливи ризику зазвичай стосуються безпосередніх результатів діяльності, в основному виявляючись через витрати або відтермінування (в часі) досягнення цілей. Окремі ризики впливають на діяльність підприємства через їх дію на людський фактор, ставлення соціуму, навколишнє середовище або, наприклад, питання безпеки. Ризики також можуть впливати на підприємство опосередковано, здебільшого створюючи потреби стосовно додаткового планування, обговорення / узгодження дій або нагляду за їх реалізацією.

Для того, щоб оцінити вплив того чи іншого ризику на діяльність підприємства, управлінському персоналу необхідно спочатку ідентифікувати ці ризики (загрози), зокрема, зібравши інформацію щодо структури та властивостей об'єктів ризику та визначивши основні потенційні загрози діяльності цього об'єкта і лише на основі отриманих результатів проводити оцінку встановлених ризиків. Отже, процес оцінки ризиків діяльності підприємства полягає у визначенні об'єктів ризиків, аналізі всіх можливих ризикових ситуацій та проведенні їх кількісного визначення для формування оптимальних управлінських рішень в подальшій діяльності підприємства. Кількісне визначення або оцінювання виявлених ризиків полягає у встановленні імовірності настання несприятливих подій та розміру можливих збитків. При цьому, оцінювати необхідно ризикові ситуації, враховуючи всі можливі сценарії розвитку подій. Причини виникнення ризиків досить різноманітні: слабка і нестабільна економіка країни, інфляція, підвищення витрат на підприємстві, істотні коливання обмінних курсів валюти, політичні чинники, економічна криза, зниження цін на світовому ринку, конкурентна боротьба та багато інших. Різні їхні комбінації створюють багатоманітність ситуацій ризику.

При визначенні кожного конкретного ризику працівники підприємства можуть зіштовхуватися з рядом різноманітних факторів, з огляду на які і оцінюватимуться ними ризики. Через це в процесі ризик-менеджменту важливим видається не лише виявлення і оцінка ризиків діяльності підприємства, але і встановлення факторів впливу на оцінку кожного з них. Фактори визначення ризиків діяльності підприємства – це ті чинники чи обставини, які певним чином сприяють або, в деяких випадках, перешкоджають формуванню вірної управлінської оцінки того чи іншого виду ризику. Тобто, дані фактори впливають на визначення рівня ризиків діяльності підприємства та, як наслідок, на прийняття адекватних управлінських рішень. Якщо говорити про класифікацію факторів впливу на визначення ризиків діяльності підприємства, то варто відмітити, що до цього часу вона не проводилася. Це пов'язано з тим, що головна увага науковців зазвичай спрямовувалася на дослідження і класифікацію факторів впливу на сам рівень ризику, на ступінь його прояву, на діяльність різного роду підприємств. Найбільш поширеним у науковій літературі є підхід, за яким всі ризики діяльності підприємства поділяються за джерелом їх виникнення на внутрішні і зовнішні.

До внутрішніх ризиків, звичайно, відносяться ті несприятливі ситуації, які можуть виникнути в самому мікросередовищі підприємства, тобто в одній із його управлінських, виробничих чи інших підсистем. Зовнішні ризики є ризиками макросередовища, тобто такими, вплив на які з боку підприємства фактично мінімальний. Вони абсолютно не залежать від діяльності персоналу підприємства і тому є більш складними для аналізу та управління. Якщо ж говорити про підприємства, які здійснюють зовнішньоекономічну діяльність, то для них спектр зовнішніх ризиків розширюється, принаймні, вдвічі. Адже в даному випадку до всіх можливих зовнішніх ризиків діяльності підприємства у власній країні додаються ще й ризики діяльності на міжнародному ринку та зовнішні ризики, пов'язані з економічною, політичною, фінансовою, соціальною та іншими ситуаціями у країні здійснення діяльності. Таким чином, для підприємств, що провадять зовнішньоекономічну діяльність більшої ваги набуває діяльність підрозділу ризик-менеджменту. Якщо ж говорити про фактори визначення внутрішніх і зовнішніх ризиків діяльності підприємства, то слід зазначити, що оцінювання та ідентифікація ризиків завжди проводиться людьми,

зокрема, управлінським персоналом підприємства чи працівниками підрозділу ризик-менеджменту, а тому фактори впливу на визначення ризиків діяльності підприємства завжди будуть суб'єктивними, оскільки в будь-якому разі рішення стосовно визначення ризику чи його оцінки прийматиметься суб'єктом – конкретним працівником чи групою працівників підприємства.

За джерелами походження фактори впливу на визначення і оцінку ризиків діяльності підприємства можна поділити на внутрішні та зовнішні. Внутрішні фактори визначення ризику діяльності – це ті чинники, які впливають на суб'єктів прийняття рішення всередині самого підприємства. Зокрема, такими внутрішніми факторами визначення і оцінки ризику можуть бути наступні: досвід попередньої діяльності підприємства; накази і розпорядження керівництва; рівень кваліфікації і обізнаності персоналу підприємства; спеціалізація і сфери діяльності підприємства; рівень розвитку системи внутрішнього інформаційного забезпечення управлінського персоналу; наявність внутрішніх методик виявлення і оцінки ризиків на підприємстві та ін. Внутрішні фактори визначення ризиків діяльності підприємства, як бачимо, можуть впливати на суб'єкта прийняття рішення як опосередковано, так і безпосередньо. З огляду на це можемо виділити серед внутрішніх факторів визначення ризиків діяльності: прями та непрямі.

Прямі фактори – це ті чинники, які прямо впливають на діяльність відповідальних за визначення ризиків працівників. Зокрема, такими факторами можуть бути розпорядження чи накази керівництва підприємства стосовно розгляду того чи іншого виду ризику для певної сфери діяльності. Також до прямих факторів визначення ризику можемо віднести і наявність на підприємстві затверджених методичних положень і рекомендацій стосовно визначення і оцінки певних видів ризиків.

Непрямі фактори – це ті чинники, які здійснюють вплив на визначення ризиків діяльності підприємства відповідними суб'єктами опосередковано. Так, непрямими внутрішніми факторами впливу на визначення ризиків діяльності конкретного підприємства може бути спеціалізація підприємства чи сфери його діяльності, досвід його діяльності на ринку. Дані чинники відносяться до непрямих факторів тому, що вони не можуть здійснювати прямий вплив на прийняття рішень відповідальними суб'єктами. Так, зокрема, ідентифікувати той чи інший ризик діяльності підприємства відповідний працівник може за наявності прямих вказівок чи рекомендацій керівництва або ж на основі власних знань і досвіду, власного розуміння специфіки діяльності своєї організації. Однак, за відсутності керівних положень, працівник при здійсненні визначення ризиків діяльності свого підприємства керується його специфікою, сферами господарської діяльності. Але цей вплив на суб'єкта прийняття рішення вже не є прямим, оскільки в даному випадку ризик-менеджер самостійно вирішує які ризики для підприємства є актуальними і самостійно визначає порядок і методи проведення їх оцінки.

Зовнішні фактори визначення ризиків діяльності підприємства – це ті чинники, які не залежать від діяльності конкретного підприємства чи його управлінського персоналу. Такими чинниками є всі ті обставини, які здійснюють свій вплив на підприємство ззовні. При цьому, зовнішні фактори впливу на визначення ризиків діяльності підприємства також можна поділити на прямі та непрямі. Прямі зовнішні фактори впливу на діяльність ризик-менеджерів підприємства – це ті чинники, які формуються у законодавчому полі держави чи на міжнародному рівні. До таких чинників, зокрема, можна віднести вимоги чинних у країні законодавчих актів та інших нормативних документів, які визначають перелік ризиків для певних видів підприємств, методичні рекомендації чи положення стосовно порядку визначення та оцінки окремих ризиків господарської діяльності.

Непрямими зовнішніми факторами визначення ризиків діяльності підприємства є ті чинники (інформація), що надходять на підприємство ззовні, не здійснюючи при цьому прямого впливу на суб'єктів здійснення його ризик-менеджменту. Таким чином, факторами непрямого зовнішнього впливу на визначення ризиків підприємства є інформація стосовно ризиків аналогічних підприємств або підприємств, які займаються схожими видами діяльності. Виходячи з вищезазначеного, класифікацію факторів визначення ризиків діяльності підприємства можна представити у вигляді, як це показано на рис. 1.

Накази і розпорядження керівництва – це задокументовані вимоги керівних осіб або власників підприємства стосовно обов'язкового управління певними видами ризиків. Саме ці документи зобов'язують персонал ризик-відділу підприємства особливо увагу звертати на виділені у них ризики, їх оцінку та ефективне управління ними. Наявність відділу ризик-менеджменту є чи не найголовнішим прямим фактором визначення ризиків діяльності підприємства, оскільки в разі існування відділу управління ризиками імовірність того, що всі можливі для підприємства ризики будуть визначені і оцінені підвищується у кілька разів.

Наявність внутрішніх методик виявлення і оцінки ризиків – це важливий прямий фактор їх визначення. Адже за умови існування таких методичних положень чи вказівок персонал відділу ризик-менеджменту в першу чергу займається виявленням, оцінкою і попередженням саме даних різновидів ризику діяльності підприємства.

Попередній досвід діяльності підприємства – це всі ті ризики, які виникали в ході здійснення ним діяльності і успішно чи не зовсім успішно усувалися внаслідок прийняття управлінських рішень. Саме попередній досвід діяльності досить часто є головним фактором при визначенні зовнішніх і внутрішніх ризиків підприємства, оскільки ризик-менеджери в будь-якому разі при прийнятті рішень опираються на

отриманий раніше досвід управління ризиками на своєму підприємстві.

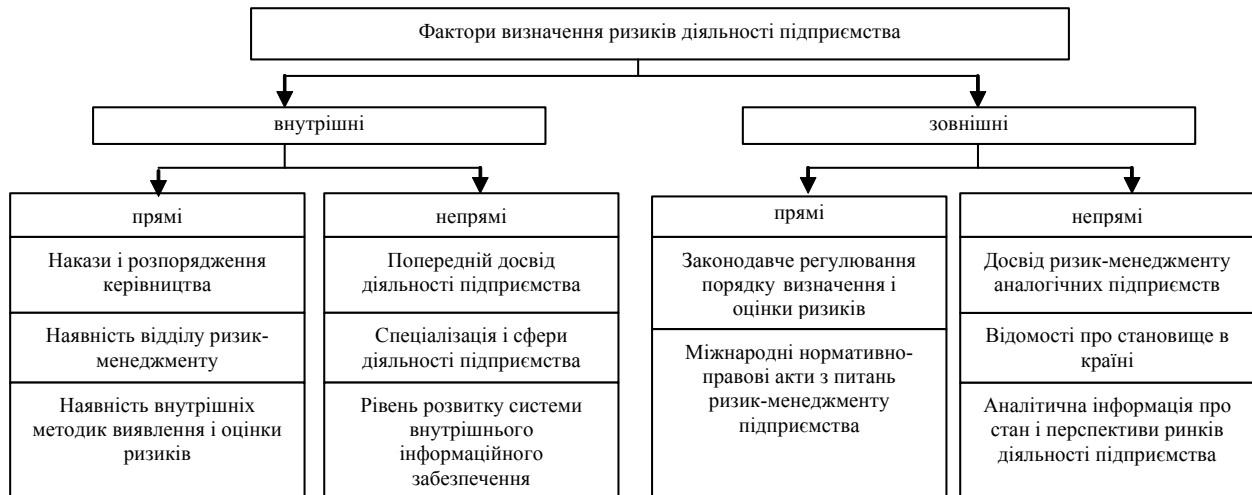

Рис. 1. Класифікація факторів визначення ризиків діяльності підприємства

Наступним фактором визначення ризиків підприємства, звичайно ж, є його спеціалізація і сфери діяльності. Адже кожна сфера виробничої діяльності характеризується існуванням і певних ризиків. Звісно, що переважна більшість ризиків діяльності є фактично однорідною для будь-яких підприємств. Однак, кожна сфера діяльності виробляє свою специфіку фактично одних і тих же ризиків, що в свою чергу, вимагає специфіки і у визначенні таких ризиків та управлінні ними.

Рівень розвитку системи внутрішнього інформаційного забезпечення на підприємстві – це фактично індикатор рівня його ризик-менеджменту. Адже загальновідомо, що лише на основі чітких, правильно підібраних і вчасно отриманих аналітичних даних щодо показників діяльності підприємства, можуть прийматися адекватні управлінські рішення. Тобто, чим більш інформованим буде ризик-менеджмент підприємства, тим більшими можливостями він володітиме щодо попередження виникнення для підприємства різного роду несприятливих ситуацій.

Законодавче регулювання порядку визначення і оцінки ризиків – це всі ті нормативно-правові акти, методики чи положення, які регламентують порядок визначення і оцінки ризиків у певних сферах виробничої діяльності чи на певних видах підприємств.

Іще одним прямим зовнішнім фактором впливу на визначення ризиків діяльності підприємства є міжнародні нормативно-правові акти, які встановлюють вимоги до визначення і оцінки ризиків у певних сферах діяльності.

До непрямих зовнішніх факторів визначення ризиків діяльності підприємства належать всі ті інформаційно-аналітичні дані про розвиток аналогічних підприємств, чи про стан фінансово-економічного сектору, чи про політичне становище, чи про зміни і новації у законодавчому полі, які можуть слугувати для визначення внутрішніх і зовнішніх ризиків діяльності підприємства та прогнозування можливих ризиків.

Висновки. Таким чином, нами визначені загальні фактори впливу на визначення внутрішніх і зовнішніх ризиків діяльності підприємства та проведена їх класифікація. Подальші дослідження можуть проводитися у напрямку виявлення специфічних факторів впливу на визначення наявних і потенційних внутрішніх та зовнішніх ризиків діяльності підприємств.

Література.

1. Лук'янова В. В. Діагностика ризику діяльності підприємства / В. В. Лук'янова. – Хмельницький : ПП Ковальський В. В., 2007. – 312 с.
2. Паляниця В. Обґрунтування факторів і джерел ризиків машинобудівних підприємств / В. Паляниця // Галицький економічний вісник. – 2010. – № 1 (26). – С. 115 – 122.
3. Вітлінський В. В. Ризикологія в економіці та підприємстві : [монографія] / В. В. Вітлінський, Г. І. Великоіваненко. – К.: КНЕУ, 2004. – 480 с.
4. Тарануха О. М. Фактори впливу на ризик в управлінському рішенні / О. М. Тарануха // Економічний простір: Збірник наукових праць. – 2010. – Випуск № 36. – С. 81 – 91.

Надійшла 24.08.2011